

ČUVARI LJUDSKOG DUHA

Musić Ivica

Filozofski fakultet Sveučilišta u Mostaru. 88000 Mostar, Bosna i Hercegovina

Primjere radikalnih stavova o posvemašnjoj obrazovanoj dekadenciji možemo naći gotovo u svakoj civilizaciji i svakom dužemu vremenskom isječku. Tako jedan od najstarijih ogleada o ljudskoj povijesti, nastao u Sumeru otprilike prije 4000 godina, lamentira o tome kako su mladi katastrofalne neznalice u usporedbi s naraštajem koji im je neposredno pretodio. Prije 2400 godina ostarjeli Platon također govori o nepismenosti Atenjana za koje, zbog njihove razine neznanja, tvrdi da se slobodno može reći da su više svinje nego ljudi te patetično zaključuje kako se srami ne samo zbog sebe nego i zbog svih Grka.

Ne znam u kojoj je mjeri neupućenost u znanost pridonijelo propasti stare Atene, ali znam da su posljedice znanstvene nepismenosti daleko opasnije u današnje doba. Kolektivni naime nazivnik suvremene ljudske civilizacije jest dinamičan razvoj znanosti čiji učinci kudikamo nadvisuju domašaje svih prijašnjih civilizacija pa je za najosnovnije funkcioniranje potrebna znatno veća razina znanja i operativnih sposobnosti. O tome koliko smo oboružani znanjem uglavnom ovisi i naš društveni status.

Međutim mnogi suvremeni mislitelji različitih profila ukazuju i na naličje suvremenoga napretka koje, istina, nije posljedica same znanosti jer je ona po svojoj naravi neutralna, nego onoga što su od nje učinili njezini „upravitelji“. Naime poradi vlastitih probitaka ti su „upravitelji“ uzrokovali hiperproduktivno konzumeričko gospodarstvo čiji su krajnji rezultati goli materijalizam, moralni i kulturni relativizam te filozofski skepticizam. Slijedom toga društvo se pretvorilo u terminatora čijemu snažnomu i brzotrošećemu kibernetičkom organizmu treba čest remont i savršeni zamjenski dijelovi. Tako je čovjek, koji je nekoć bio supstancija i vrijedio za smisao cjelokupnosti, postao najobičnijim zavrtnjem u velikome čeličnom monstrumu, pri čemu ima izbor biti potpuno nesretan ili umjereno zadovoljan. Oduzeta

mu je sigurnost, udomaćenost, smirenost. Štoviše, svijet mu se najednom ukazuje kao nešto strano, puno suprotnosti, nesklada, zagonetnosti. Zbog osjećaja izloženosti i nezaštićenosti u nesklonu mu ambijentu povlačenje u anonimnost i egzistencijalnu usamljenost čini se jedinim valjanim rješenjem. *Ne treba se stoga čuditi što neki romane Prokleta avlija Ive Andrića, zatim Mučnina Jeana Paula Sartrea, Proces Franza Kafke te Majstor i Margarita Mihaila Bulgakova drže paradigmatiskim za ovo doba.*

Riječ metafizika u moderno je doba postala gotovo nepristojnom. U najnaklonijemu poimanju ona je tek nepostojeći logaritam. Prevladavajuće je mišljenje da ne postoji ništa osim onoga u što se može čeprknuti, što se ne može staviti pod teleskop, mikroskop ili stetoskop. Posrijedi je dakle zapanjujuća, nevjerojatno reduktivna slika svijeta koja je plodno tlo na kojemu lako mogu stasati, makar zvučalo paradoksalno, veliki stručnjaci, ali ujedno i duhovni barbari.

Kako se onda u takvim okolnostima može ostvariti zahtjev za humanizacijom društva i svakoga čovjekova djelovanja? Je li veliki Albert Einstein tek sanjar koji je u iznenadnu bljesku nadahnuća rekao: „Brižnost za čovjeka i njegovu sudbinu mora uvijek biti u prvome planu svih nastojanja stručnjaka (...) kako bi stvaralaštva našega uma bila blagoslov, a ne nesreća za čovječanstvo. Imajte uvijek to na umu kad radite na svojim dijagramima i jednadžbama!“

Poziv je to na kritički pristup diktatu jednodimenzionalnosti, masovnoga poretka i pojedinačne trivijalne svakodnevnice. U suprotnom će iz sveučilišnih klupa, umjesto potentnih intelektualaca s nervom veleuma, izlaziti visokospecijalizirani strukovni smušenjaci koji nisu odgojeni za život nego za tržište.

Ilustracije radi spomenut ću jednu anegdotu o Henryu Fordu, osnivaču istoimenoga američkog automobilističkog koncerna. Naime već su ranih

pedesetih godina 20. stoljeća postojali tehnički izvodivi planovi za potpunu automatizaciju proizvodnje motornih vozila. Iako su kalkulacije ukazivale na visoku profitabilnost takve tehničke novosti, Ford je odustao od automatizacije. Razlozi nisu bili humane prirode. Naime po projektu nije bilo predviđeno otpuštanje radnika već smanjenje radnoga dana na tri sata uz nesmanjenu nadnicu. Razlog odustajanja od automatizacije bio je naveden u pitanju: „A što će ljudi raditi u slobodno vrijeme? Razmišljati?“

Eto u kojoj zasjedi čuči opasnost za ljudsko dostojanstvo. Dovedi ga u stanje duhovne otupjelosti i zatvoriti ga u rezervat ustaljenih i usvojenih shvaćanja bez kritičkoga vrjednovanja; drugim riječima, ne dopustiti mu da bude zrela, samostalna osoba s vlastitim prosudbenim aparatom. A biti zreo znači imati karakter. Karakter pak uključuje velik broj vrlina – nadasve velikodušnost, poniznost, razboritost,

hrabrost, vladanja sobom i pravednost. Vrlina je, kako bi rekao Toma Akvinski, *ultimum potentiae*, ono najviše što čovjek „može biti“ vlastitim silama. Ima li uzvišenijega cilja od želje za osobnom izvrsnosti?

Približiti se osobnoj izvrsnosti možemo samo ako pomirimo, bolje rečeno ujedinito vlastito dostojanstvo i stečeno znanje. Jedino u takvu ambijentu znanost može postati integralni dio zadivljujućega mozaika ljudskoga duha te veliki zaštitnik univerzalnih vrjednota. Tek je pod takvim uvjetima razumljiva tvrdnja velikoga mislitelja Michela de Montaigneova da smo svi mi bogatiji nego što mislimo.

Kontakt osoba: prof. dr. sc. Ivica Musić
Dekan Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Mostaru
E mail: ivica.music@gmail.com,
ivica.music@ff.sum.ba

GUARDIANS OF THE HUMAN SPIRIT

Ivica Musić

Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Mostar 88000 Mostar, Bosnia and Herzegovina

Examples of radical attitudes on universal educational decadence can be found in almost every civilization or longer period of time. One of the oldest examples in human history originates from Sumer some 4000 years ago and laments about the fact that young people are catastrophic ignorants compared to previous generations. Two-thousand years ago, Plato spoke of illiterate Athenians and claimed that because of their level of ignorance they are rather pigs than people and pathetically concludes that he is embarrassed not only for himself but for all of Greek nation.

I am not certain to what extent has this ignorance contributed to the destruction of Athens but I know that the consequences of scientific illiteracy are far more dangerous in this day and age. The collective denominator of the modern civilization is the dynamic development of science whose effects surpass accomplishments of all previous civilisations, and therefore, a much higher level of knowledge and operational capabilities are necessary for the most fundamental actions. Our social status depends largely on the extent of knowledge we possess.

However, many contemporary thinkers of different profiles point to the reverse of modern day advances, which of course is not a consequence of science itself because it is neutral in its nature but it is what its "rulers" have made of it. These "rulers" have caused a hyper-productive consumer economy for their own benefit. The ultimate result is naked materialism, moral and cultural relativism, and philosophical scepticism. Consequently, the society has turned into a terminator that is in need of constant repair, and impeccable spare parts for its powerful and draining cybernetic organism. Thus, the man who was once the substance and worthy of the meaning of totality has now become nothing but a plain bolt in the great steel monster and has the choice of

being completely miserable or moderately satisfied. The man is stripped of his self-assurance, affection and calmness. Moreover, the world suddenly appears as something strange, full of contradiction, discrepancy, and mystery. Due to feelings of exposure and lack of security in an adverse ambiance, anonymity and existential loneliness seem to him the only valid solution. Therefore, it is no surprise that novels like *The Damned Yard* by Ivo Andrić, *Nausea* by Jean Paul Sartre and *The Trial* by Franz Kafka are considered paradigmatic for this age.

The word metaphysics has become almost indecent in the modern day. In the most inclined understanding it is simply a non-existent logarithm. A prevailing opinion is that something does not exist as long as we cannot poke at it and put it under a telescope, microscope or a stethoscope. Even though it sounds paradoxical, it is an astonishing and incredibly reductive portrayal of the world, that is a fertile ground for great experts and spiritual barbarians to grow and flourish on. How then in such circumstances can one reach the demand for the humanization of society and human performance? Didn't the great dreamer Albert Einstein in the midst of inspiration say: "Concern for the man himself and his fate must always form the chief interest of all technical endeavours (...) in order that the creations of our mind shall be a blessing and not a curse to mankind. Never forget this in the midst of your diagrams and equations."

This calls for a critical approach to the absolutism of single-mindedness, mass order and trivial everyday life. Otherwise, instead of potent intellectuals and masterminds, universities will produce highly specialized duffers who have been educated and raised for the market and not for life.

For illustration purposes I will mention an anecdote about Henry Ford, the founder of the Ford

Motor Company. In the early 1950s there were already technically feasible plans for a complete automation of vehicles. Although the calculations indicated a high profitability of such technical innovations, Ford gave up on this idea. Namely, the project did not foresee dismissal of employees but a reduction of working hours by three, with the wages staying the same. Therefore Ford wondered: What will the workers do in their spare time? Think?

This is the danger that lurks human dignity. It brings it into a state of spiritual idleness and locks it into a conservancy of established and accepted opinions without critical evaluation; in other words, it does not allow a man to be a mature and independent individual with his own judgment apparatus. A mature individual has character. Character in turn includes a number of virtues – above all generosity, humbleness, discretion, courage, self-control, and

fairness. Virtue is, according to the words of Toma Akvinski, *ultimum potentiae*, the most a man “can be” with own efforts. Is there a more sublime goal than a desire for personal excellence?

The union of self-dignity and acquired knowledge draws us closer to personal excellence. Only in this ambiance, science can become an integral part of the impressive mosaic of human spirit and the great patron of universal virtues. Only under these conditions we can comprehend the statement of the great thinker Michele de Montaigne: “*We are all of us richer than we think we are...*”

Correspondence: Professor Ivica Musić, PhD
Dean of the Faculty of Humanities and Social
Sciences, University of Mostar
Email: ivica.music@gmail.com,
ivica.music@ff.sum.ba